

DEU CLAUS PER A COMPRENDRE LA DESOBEDIÈNCIA CIVIL SEGONS THOREAU

Si "primer hem de ser homes i després súbdits", el gest de desobeir a la llei injusta ens rehabilita (ens atorga dignitat) com a éssers humans.

Ramon ALCOBERRO

H. D. Thoreau (1817-1862) no va ser l'inventor de la teoria de la desobediència civil (els orígens caldria buscar-los a l'hinduisme, al budisme i a les revoltes agràries antifeudals europees). Però sí que va ser el pensador més significatiu en aquest àmbit, especialment per la seva influència sobre Mohandas Gandhi (que la vinculava a la "*satyagraha*" - camí de la veritat), Martin Luther King o Lluís Maria Xirinacs. La desobediència civil no constitueix tant una "teoria" conceptualment molt elaborada com una eina de lluita política —generalment, però no de manera necessària— vinculada al pacifisme.

La desobediència civil és un instrument de protesta, de conscienciació i de mobilització política útil per ser usada "quan ja no queden més eines", és a dir, quan el tancament del poder impedeix el debat públic i democràtic. Però només serveix quan encara és possible buscar una solució no-violenta. O el que és el mateix, únicament pot usar-se quan la situació no s'ha degradat ja fins a derivar en situacions de violència generalitzada i de guerra civil. La desobediència vehicula una oposició generalitzada (de masses) a través de la generalització d'un gest de protesta. Constitueix un repte al poder establert i injust, que adquireix un alt contingut simbòlic —i pot ser fins i tot admirada per gent que no s'atrevirien mai a exercir-la. En aquest sentit, la desobediència és pedagògica, tot i que es pagui moltes vegades un alt preu personal per participar-hi.

Quines són les claus per comprendre aquesta desobediència civil?

1. Resistència al poder

Thoreau va elaborar el concepte de "desobediència civil" com a resposta pacífica davant de dos fets polítics que li repugnaven moralment als Estats Units de la seva època: l'esclavitud dels afroamericans i la guerra contra Mèxic. Desobeir significava per a ell, d'una banda, negar-se a pagar impostos per no col·laborar amb el que considerava una injustícia i, de l'altra, reivindicar un "govern mínim", és a dir, que interferís tan poc com fos possible en la vida de la gent i que, per descomptat, no tingués poder per enviar-los a una guerra assassina. En el seu Diari (16 de febrer de 1851), Thoreau es preguntava: "Què vol dir ser lliures del rei Jordi IV i seguir sent esclaus del prejudici? Què significa néixer lliures i iguals i no viure-hi? De què serveix la voluntat política si no és com a mitjà per assolir la llibertat moral? Allò que ens fa sentir orgullosos és la llibertat de ser esclaus o la voluntat de ser lliures?" Resistir el poder també és, i per Thoreau especialment, resistir als prejudicis que el respecte desafortat pel poder ens inculca (fins i tot de manera inconscient).

2. Individual, però amb vocació de masses

La desobediència civil no pot ser exigida a ningú perquè (excepte en casos gravíssims com el genocidi, on de tota manera confraternitzar amb l'enemic no servirà per conservar la vida), no es pot demanar racionalment que ningú posi en perill la seva vida, les seves propietats o la seva família per defensar una idea, encara que aquesta idea sigui absolutament justa. La desobediència la duu a terme, bàsicament, gent amb un alt nivell de consciència personal. A Una vida sense principis, Thoreau deia de si mateix que potser era més gelós del que és habitual pel que fa a la llibertat. En la seva opinió, les majories solen ser cegues als principis de justícia i es mouen per conveniències. Per això cal un gest que les mogui.

3. Mobilitzadora, exemplaritzant, pedagògica

"No importa com de petit pugui semblar al principi: el que es fa bé un cop està ben fet per sempre" (Desobediència civil). El que importa en un acte de desobediència política és el gest. Si "primer de tot hem de ser homes i no súbdits" (Desobediència civil), la protesta individual té un valor de mobilització. Per això recomanava: "Faci el que ningú més pot fer per vostè" (Cartes a un cercador de si mateix). Una protesta s'ha de fer per raons morals, en defensa dels valors universals i davant de formes d'opressió conegudes i sentides per tota o bona part d'una població —i això exclou interessos particulars o altres motivacions secretes.

Per Thoreau: "no és tan important que alguns siguin tan bons com tu, sinó que hi hagi alguna bondat absoluta en algun lloc que influènci a tota la massa" (Desobediència civil). La bondat absoluta d'alguns té sempre valor d'exemple per a tothom. I en qualsevol cas: "Qualsevol veritat és millor que un engany" (Walden).

4. Amb valor simbòlic de denúncia pública

"Cada pas de l'home es mesura davant del sistema" (Diaris, 31 de gener 1841). El gest de desobeir la llei injusta ens rehabilita (ens atorga dignitat) com a éssers humans. Thoreau considera que "la injustícia és una part necessària de la màquina de govern" i la denúncia pública és part de l'exigència moral de la ciutadania davant de la màquina. Es tracta de despertar les majories "adormides", i en aquest sentit una repulsa privada de la injustícia és bona però clarament insuficient. Resistir en privat no és dolent però sí ineficaç. Assumir el risc d'una sanció (que és una possibilitat real en forma de multa, de presó o d'expropiació de propietats) forma part del risc que assumeix qui desobeeix, però també dona visibilitat, lideratge, credibilitat i dignitat moral a qui rep el càstig injust.

5. Fonamentalment no-violenta

Cap protesta justifica actes vandàlics. Thoreau era bàsicament un pacifista però va entendre que una situació excepcional (la lluita de John Brown per alliberar els esclaus que li va costar la vida...) havia de resoldre's de manera violenta —en la mesura que, per la naturalesa mateixa de l'opressió, no hi ha altra sortida possible.

En tot cas, sempre és millor morir (com John Brown) que matar. Però el que és decisiu en la perspectiva de la desobediència no és la sang; és el gest i la seva

intensitat, evitant al màxim qualsevol dolor perquè necessàriament el dolor implica inhumanitat. I no s'ha d'oblidar que "la nostra compassió és un do el valor del qual no podem conèixer mai" (Diaris, 2 febrer 1841).

6. Centrada en àmbits on el poder no espera que el reptin

La major part de la gent "no pot prescindir de la protecció del govern existent i té terror a les conseqüències de la desobediència al govern per les seves propietats i les seves famílies (Desobediència civil), per això cal reptar al govern on no ho esperi, amb un gest radical. Per Thoreau: "Les grans persones no busquen mai l'oportunitat de ser grans, sinó que converteixen en ocasió per a això tot el que els envolta" (Diaris, 1 de juny de 1841). Aprofitar l'ocasió per reptar al govern forma part essencial de tota estratègia de desobediència

7. Orientada a fins concrets

La desobediència no canvia el sistema sinó els seus actes injustos. Thoreau no impugna la democràcia americana; simplement pretén millorar –de fet, s'autoconsidera un patriota. Tant l'esclavitud com l'oposició a una guerra de conquesta són objectius possibles, realitzables i gens utòpics. La desobediència ha de tenir objectius clars que els ciutadans puguin comprendre i donar-hi suport activament.

8. Sostenible en el temps de forma indefinida

La desobediència és un acte de resistència conscient i intencional que no cessa fins a aconseguir el seu objectiu polític. Per tant, exigeix paciència. Si, com diu Thoreau, "no puc ni per un instant reconèixer (...) com a propi un govern que és també el de l'esclavitud" (Desobediència civil)", la lluita serà necessàriament llarga, i per això la desobediència ha de tenir rostres diversos i energia per mantenir-se. Per aquest motiu, per desobeir és necessari el valor: "Sigui valent! És el més important ", recomana Thoreau (Cartes a un cercador de si mateix, 19 desembre 1854).

9. Políticament coordinada

Thoreau va ser sempre un individualista radical, algú que "obeeix la seva pròpia llei". Tot i que "la llei mai ha fet als homes una mica més justos" (Walden) és necessària l'organització col·lectiva per poder reformar la societat.

10. Referida a una ètica superior

La desobediència es porta a terme per raons de consciència, d'imparcialitat i de valor universal que no només són superiors a qualsevol interès sinó que també milloren moralment a qui la practica.